

ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

УДК 159.923.2-053.66:78.09

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНТЕРЕСУ ДО МУЗИЧНОГО ВИКОНАВСТВА В МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ

Марина Білецька, Ярослава Сопіна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті висвітлено психолого-педагогічний аспект проблеми розвитку музичного інтересу в молодших підлітків, історико-теоретичні аспекти дослідження проблеми становлення такого інтересу, а також індивідуально-психологічні особливості розвитку інтересу до музичного виконавства. Інтерес є одним зі структурних компонентів загальнолюдської культури. Соціальний інтерес ми розуміємо як причину соціальних дій, подій і звершень. Він стоїть за безпосередніми спонуканнями (мотивами, помислами, ідеями, бажаннями тощо) індивідів, що беруть участь у цих діях, – соціальних груп, об'єднань, народів, класів. Зміст і характер інтересу людини пов'язаний як з будовою і динамікою її мотивів і потреб, так і з характером тих форм і засобів наочного освоєння дійсності, якими вона володіє. В умовах пізнавальної діяльності, що формується, зміст інтересу може збагачуватися, вбираючи в себе нові зв'язки предметного світу. З огляду на це, інтерес у педагогічному аспекті ми розглядаємо як форму вияву пізнавальної потреби, що забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення мети діяльності. У такий спосіб вона сприяє орієнтуванню в нових фактах, ознайомленню з ними, глибшому й повнішому відображенню дійсності. Велике значення для розвитку інтересу в молодших підлітків має сама специфіка такої діяльності, як музичне виконавство. Дидактична гра і фантазування (імпровізація) на музичному інструменті є наймогутнішими чинниками розвитку інтересу в школярів до музичного виконавства.

Ключові слова:

індивідуально-психологічні особливості; музичне виконавство; молодші підлітки; розвиток інтересу; музично-пізнавальна діяльність.

Аннотация:

Белецкая Марина, Сопина Ярослава. Индивидуально-психологические особенности развития интереса к музыкальному исполнительству у младших подростков.

В статье раскрыт психолого-педагогический аспект проблемы развития музыкального интереса, а также историко-теоретические аспекты исследования проблемы становления интереса и индивидуально-психологические особенности развития интереса к музыкальному исполнительству у младших подростков. Интерес является одним из структурных компонентов общечеловеческой культуры. Социальный интерес понимается нами как причина социальных действий, событий и свершений. Он стоит за непосредственными побуждениями (мотивами, помыслами, идеям, желаниями) индивидуумов, принимающих участие в этих действиях – социальных групп, объединений, народов, классов. Содержание и характер интереса человека связаны как с построением и динамикой его мотивов и потребностей, так и с характером тех форм и способов наглядного освоения действительности, которыми он владеет. В условиях познавательной деятельности, которая формируется, содержание интереса может всё больше обогащаться, включая в себя новые связи предметного мира. Учитывая выше сказанное, мы пришли к выводу, что интерес в педагогическом аспекте – это форма проявления познавательной потребности, которая обеспечивает направленность личности на осознание цели деятельности. Тем самым она способствует ориентированию в новых фактах, ознакомлению с ними, более глубокому и полному отражению действительности. Большое значение для развития интереса у младших подростков имеет сама специфика такой деятельности, как музыкальное исполнительство. Дидактическая игра и фантазия (импровизация) на музыкальном инструменте являются существенными факторами в развитии интереса школьников к музыкальному исполнительству.

Ключевые слова:

индивидуально-психологические особенности; музыкальное исполнительство; младшие подростки; развитие интереса; музыкально-познавательная деятельность.

Resume:

Biletska Maryna, Sopina Yaroslava. Individual-psychological features of developing musical performance interests in younger adolescents.

The article deals with the psychological and pedagogical aspect of the problem of developing musical interest in younger adolescents; it also reveals the historical and theoretical aspects of the problem of such interest formation, as well as the individual and psychological features of developing interest in musical performance. Interest is one of the structural components of human culture. We understand social interest as the cause of social actions, events and accomplishments. It stands behind the direct intentions (motives, thoughts, ideas, desires, etc.) of the individuals involved in these actions – these are social groups, associations, peoples, classes. The content and nature of a person's interest are related both to the structure and dynamics of his motives and needs, and to the nature of the forms and means of visualizing the reality which he possesses. In the context of emerging cognitive activity, the content of interest can be enriched by absorbing new connections of the subject world. In this regard, we consider the interest in the pedagogical aspect as a form of expression of cognitive need that provides the focus of the individual on the awareness of the purpose of activity. In this way, it facilitates orientation in new facts, familiarization with them, and a deeper and fuller reflection of reality. Of particular importance for the development of interest in younger adolescents is the specificity of activities such as musical performance. Didactic playing and fantasizing (improvisation) on a musical instrument are the most powerful factors in the development of students' interest in musical performance.

Key words:

individual psychological features; musical performance; younger adolescents; interest development; musical and cognitive activity.

Постановка проблеми. Нові умови школярів – національно свідомих, чесних, державності України вимагають нового змісту, справедливих, душевних, розумних, готових шляхів і засобів розвитку духовного світу працювати й співпрацювати в умовах ринкової

економіки, що є стратегічними завданнями, визначеними Законом України «Про вищу освіту» (2014), Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр., Законом України «Про освіту» (2017).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі розвитку інтересу як загалом, так і окремих її аспектів приділяється належна увага з боку філософів, соціологів, психологів, педагогів. Такі питання знайшли відображення в роботах філософів (Г. Апресян, Е. Ільєнков, М. Колесник та ін.), соціологів (А. Здравомислов, А. Сохор та ін.), психологів (Б. Ананьєв, М. Беляєв, І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, Б. Теплов, П. Якобсон та ін.).

Вивчення проблеми активності особистості, її свободи, творчості, самодіяльності, тобто виявів суб'єктивності, індивідуальності людини висвітлено в ґрунтовних дослідженнях психологів (К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, С. Бубнова, С. Гончаров, Д. Леонт'єв та ін.); осмислення феномену особистості знайшло відображення в працях О. Асмолова, Л. Божович, І. Кона та інших; індивідуальності – у роботах Б. Ананьєва, К. Платонова, В. Мерлін та інших; свідомості та самосвідомості – у дослідженнях С. Рубінштейна, О. Спіркіна та інших.

Педагогічні аспекти цієї проблеми висвітлені Ю. Алієвим, Ю. Бабанським, С. Колесниковою, Е. Морозовою, А. Сухомлинським, К. Ушинським та іншими. Значний внесок у розроблення проблеми розвитку інтересу до музичного виконавства зробили Е. Бурліна, Е. Никитюк, Т. Плесніна та ін., які розглядали музичний інтерес як цілісний комплекс властивостей особистості, що відображає її естетичну спрямованість. У спеціальній галузі музично-педагогічної освіти різні аспекти окресленої проблеми вивчали такі науковці, як А. Алексюк, В. Бондар, Л. Вовк, О. Глузман, Л. Коваль, О. Михайличенко, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Щолокова та інші.

У музикознавстві, методиці музичного навчання питання розвитку інтересу також знайшло певне відображення в роботах Б. Міліча, Г. Нейгауза, Б. Яворського.

Формулювання цілей статті. Отже, аналіз сучасних наукових досліджень свідчить про те, що дослідники оминули низку питань, пов'язаних з проблемою розвитку інтересу до музичного виконавства в молодших підлітків. Зокрема, вимагає подальшого розгляду й розв'язання проблема визначення особливостей розвитку інтересу до музичного виконавства у дітей 10-12 років, індивідуального підходу як чинника максимального забезпечення їх стійкого інтересу, з'ясування й уточнення комплексу умов його

розвитку в процесі музичних занять. Лише глибоке вивчення психологічних механізмів зародження, розвитку і трансформації інтересу сприятиме розв'язанню проблеми розвитку інтересу до музичного виконавства в молодших підлітків. Для того, щоб глибше вивчити цю проблему, ми поставили за мету дослідити й проаналізувати взаємозв'язок потреби та інтересу, музичної потреби й музичного інтересу.

Виклад основного матеріалу. Філософський словник визначає інтерес як «мимовільну увагу, що збуджує в мозку стан легкої і приємної розумової активності» [4, с. 18]. У психологічному словнику інтерес розглядається як «якість речей, що привертають увагу людини та орієнтують її діяльність» [3, с. 22]. В англійському словнику психологічних термінів інтерес тлумачиться як «тенденція» до заняття справами й отримувати задоволення від процесу роботи. Різні визначення поняття об'єднує те, що інтерес пов'язується з активністю людини, її увагою, думками, діяльністю, що підкреслює його емоційно-позитивну забарвленість (легкість, приємність, задоволення). На нашу думку, це спрощений підхід, оскільки він не розкриває сутності явища.

Як часто буває, перші спроби осмислити факти дійсності в науковому плані ведуть до виокремлення якогось одного боку явища, до прагнення оголосити цей бік головним, що визначає, виражає сутність явища. Проте в такій однобічності важко звинувачувати наукову думку, оскільки вона, відображаючи рівень розвитку науки свого часу, завжди є необхідним кроком для просування вперед і вглиб надалі. Без мислення, без інтелектуального пошуку, без інтелектуального напруження немає інтересу. У цьому криється його загадка і сила. Отже, створюючи відповідні умови для розвитку інтелекту, ми тим самим створюємо умови для виховання інтересу.

Оцінюючи стан проблеми інтересу, В. Вундт підкреслює, що він є то «феноменом інтелектуального характеру, то емоційного, то вольового, то сутність інтересу становлять почуття і бажання, то всі три основні елементи нашого духу стають його складниками» [2, с. 48].

З огляду на це, закономірною була поява на початку ХХ століття монографії з психології, у якій досліджувалася природа інтересу. Її автор – Б. Г. Ананьєв – виявив цілковиту плутанину й значні суперечності у вивченні проблеми. Висновок автора був дуже песимістичним: «... проблема інтересу лежить поза наукою» [1, с. 10]. Проте психологи, педагоги, соціологи знову й знову намагаються подолати цю проблему.

Інтерес посідає проміжне становище у складній структурі споживацького ставлення людини до світу: він виникає на основі пізнавального потягу (бажання) до тієї або іншої сфери дійсності, і в процесі свого розвитку може перетворитися на стійку особисту потребу. Потреба – це стан індивіда, зумовлений його потребою в об'єктах, необхідних для існування й розвитку, які є також джерелом його активності.

Попри те, що інтерес зумовлений потребами, між ним і останніми спостерігається суттєва відмінність: інтерес – це «потреба, що минула стадію мотивації, свідомо спрямованість людини на задоволення незадоволеної потреби» [4, с. 27]. Взаємозв'язок інтересу з потребою визначається ставленням загального до часткового. У потребі фіксується лише мотивація суб'єкта до дії, інтерес більше спрямований на вибраний предмет, унаслідок чого він перебуває в центрі самосвідомості суб'єкта.

Ми розуміємо інтерес як реалізацію потреби, «розкриття» її. Потреби виступають як такі стани особистості, завдяки яким регулюється поведінка, визначається спрямованість мислення, почуття і волі людини. Потреби людини зумовлені процесом її виховання, тобто залученням до світу людської культури, що містить як наочно-матеріальні, так і функціонально-духовні потреби. Задоволення потреби людиною є, по суті, процесом присвоєння ним певної форми діяльності, зумовленої суспільним розвитком. Вищий вияв потреби – це потреба в саморегуляції, самоствердженні, тобто у творчій діяльності.

Інтерес не може виникнути до того, що не відображено в свідомості й що не спричиняє емоційного переживання. Інтерес – це і готовність до реального вчинку. По суті своїй, інтерес особистості – «категорія об'єктивно-суб'єктивна, яка виступає в ролі своєрідних «привідних пасків» від суспільства як цілого до кожної людини, що входить у це ціле» [4, с. 24].

Проблема розвитку музичного інтересу протягом багатьох років посідала одне з провідних місць у музичній педагогіці, оскільки від її розв'язання залежав результат здійснення всієї музично-виховної роботи. Інтегроване поняття «інтерес» охоплює естетичний, художній і музичний інтереси. Вони мають вагомі, лише їм властиві характеристики. Ядром естетичного, художнього й музичного інтересів є емоційні процеси, що для нас дуже важливо, а предметом задоволення – особисто значуща, естетична насолода. Ці процеси мають яскраво виражений вольовий компонент, активно спрямований до предмету своєї дії.

Однією з найважливіших і найскладніших проблем художньої педагогіки є виявлення

і розвиток індивідуальності учня в процесі його навчання. Індивідуальність особливо яскраво виявляється в музично-виконавській діяльності. Саме індивідуальність дитини та її вікові особливості диктують вибір правильного підходу, застосування конкретних методичних прийомів до навчання.

Межі молодшого підліткового періоду приблизно збігаються з навчанням дітей у 4-5-му класах середньої школи та охоплюють вік від 10 до 12 років, але фактичний вступ у цей вік може не збігатися з переходом у 5-ий клас і розпочинається на рік раніше чи пізніше. Особливий стан молодшого підліткового періоду в розвитку дитини відображено в його назвах: «перехідний», «критичний», «складний». У них зафіксована складність і важливість процесів розвитку, що відбуваються в цьому віці, які пов'язані з переходом з одного періоду життя в інший. Цей перехід від дитинства до дорослості є головним змістом і специфічною відмінністю всіх сторін розвитку особистості – фізичної, розумової, моральної та соціальної.

За всіма напрямками йде формування якісно нових утворень, з'являються елементи дорослості у зв'язку з перебудовою організму, самосвідомості, стосунків з дорослими і товаришами, способів соціальної взаємодії з ними, пізнавальної і навчальної діяльності, змісту морально-етичних норм, які опосередковують поведінку, діяльність і відносини.

Важливий чинник розвитку особистості молодшого підлітка – його особиста велика соціальна активність, яка спрямована на засвоєння визначних зразків і цінностей, на побудову задовільних відносин з дорослими й товаришами, нарешті, на самого себе (проекція своєї особистості та свого майбутнього зі спробами реалізувати наміри, цілі, завдання). Проте процес становлення нового розглядається в часі. Він залежить від великої кількості умов, а тому може відбуватися нерівномірно. Це визначає, з одного боку, наявність у молодших підлітків багато чого від дитини й дорослого, а з іншого – наявність у молодших підлітків одного й того ж паспортного віку суттєвих відмінностей у ступені розвитку різних сторін дорослості. Пов'язано це з тим, що в життєвих обставинах сучасних школярів є два суттєві моменти:

1. Гальмівний для розвитку дорослості:
  - зайнятість дітей лише навчанням і відсутність у багатьох з них інших постійних та серйозних обов'язків;
  - прагнення батьків звільнити дітей від домашніх обов'язків, надмірна опіка.
2. Сприятливий для розвитку дорослості:
  - великий потік різноманітної за змістом інформації;

– велика зайнятість багатьох батьків і, як можливий наслідок, – рання самостійність дітей, інтенсивний розвиток спілкування з друзями;

– акселерація фізичного розвитку та статевого дозрівання.

Усе це створює розмаїття умов, які визначають розвиток дорослості, а отже, тих чи тих її сторін.

Загальний напрям розвитку дорослості молодших підлітків може бути різним і мати багато варіантів. Водночас формуються різні за змістом життєві цінності: те, що важливе для одного, не має цінності для іншого. Важливість підліткового періоду визначається й тим, що в ньому відбувається закладання основ і визначається загальний напрям формування моральних і соціальних якостей особистості.

Молодший підлітковий вік вважають складним і критичним. Така оцінка зумовлена, по-перше, тим, що в цей час відбувається багато якісних зрушень, які часто мають характер докорінного ламання попередніх індивідуальних особливостей, інтересів і міжособистісних стосунків дитини. Це може відбуватися в порівняно короткий термін, але частіше є неочікуваним і стрімким і має бурхливий характер. По-друге, зміни, які відбуваються, нерідко супроводжуються, з одного боку, появою в молодших підлітків значних суб'єктивних ускладнень різного перебігу, а з іншого – труднощами в його вихованні: підліток важко піддається діям дорослих, у нього з'являються різні форми неслухняності, суперечливості та протесту (упертість, грубість, негативізм, норовливість, потаємність, замкненість).

У цьому віці відбуваються кардинальні зміни в організмі дитини на шляху до біологічної зрілості: починається новий етап фізичного розвитку та статевого дозрівання. За всім цим криються процеси морфологічної та фізіологічної перебудови організму («стрибок зростання», розвиток статевих органів і поява вторинних статевих ознак). У молодшому підлітковому віці втрачається наявний у дитинстві баланс діяльності ендокринної та нервової систем, що позначається на внутрішніх станах, реакціях, настроях підлітка (загальна неврівноваженість, роздратування, вибуховість, збудженість, рухлива активність, періодична апатія, млявість). Стрімкий розвиток внутрішніх органів зумовлює підвищення вимог до діяльності серцево-судинної системи і, як наслідок, – підвищений тиск, головний біль, запаморочення та швидка втома.

Особливості перебігу підліткового періоду визначаються конкретними соціальними обставинами життя та розвитку підлітка, його суспільним становищем у світі дорослих людей.

Центральним і специфічним новоутворенням в особистості молодшого підлітка є увлечення про

себе вже не як дитини: він починає відчувати себе дорослим, прагне бути і вважатися таким, тобто виникає відчуття дорослості. Це новоутворення виражає нову життєву позицію молодшого підлітка щодо себе, щодо людей та світу, визначає специфічний напрям і зміст його соціальної активності, систему нових прагнень, переживань і афективних реакцій. Специфічна соціальна активність молодшого підлітка – велика сприйнятливість до засвоєння норм, цінностей, способів поведінки, які є у світі дорослих та в їхніх стосунках. Виникає переорієнтація з одних норм і цінностей на інші – з дитячих на дорослі.

У цей період відбувається становлення панівного напрямку пізнавальної діяльності. Значний обсяг знань у молодших підлітків – це результат самостійної роботи, яка пов'язана з визначенням професійних намірів, тобто відбувається підготовка самого себе до майбутнього.

Важливою потребою стає прагнення молодших підлітків до спілкування та співпраці з однолітками, бажання жити колективним життям, мати близьких друзів, з одного боку, а з іншого – бажання бути прийнятим і визнаним у колі друзів.

Є також індивідуальні особливості в молодших підлітків, які відображаються в рівнях їх розумових операцій, у їхній гнучкості, у співвідношеннях конкретно-образних та абстрактно-словесних компонентів мислення. Звідси стає зрозумілою та необхідною вся важливість індивідуального підходу до дітей у процесі керування їхнім входженням у шкільне життя, особливо дітей здібних, талановитих, обдарованих.

Особлива функція в розвитку молодшого підлітка належить мистецтву. Захоплення кіно, телебаченням, книгами притаманні молодшим підліткам. На зміну дитячим творам приходять твори дорослі. Вони є способом входження в різноманітне життя дорослих і в проблеми людських стосунків. Саме книги та кінофільми дають змогу молодшим підліткам пізнати складнощі дорослих стосунків і почуттів, дізнатися про їх місце в житті людини.

Улюблений герой підлітків – людина активна, яка прагне досягти мети й для цього долає серйозні, майже непереборні перешкоди та стає переможцем. Молодших підлітків захоплюють сюжети, де відбувається боротьба із силами природи, різноманітними труднощами, зі злом у різних формах його вияву. Підліткам притаманне співчуття героям, уявне входження в різні ситуації, де вони ставлять себе на місце героя, подумки змінюють обставини в напрямку щасливого фіналу.

Зміст творів є для молодшого підлітка предметом активної дії, яка насичена порівнянням героїв один з одним та себе з ними. Через зіставлення з героями молодші підлітки пізнають себе, деякі персонажі стають для них зразками. У результаті зіставлення дій героїв формуються критерії оцінки різних якостей особистості. Така взаємодія зі змістом твору у внутрішньому плані є засобом етичного та емоційного розвитку молодших підлітків.

Завдяки мистецтву, молодші підлітки в особливій формі та особливим способом прилучаються до життя дорослих, зокрема засвоюють досвід людських стосунків і почуттів, які ще недоступні їм.

Уявне освоєння випереджає практичне. Воно продовжується та існує в мріях, у яких молодші підлітки створюють нові уявні життєві ситуації на основі подій, що вразили. Уявне може переплітатися з реальними обставинами та відносинами або бути у відриві від них. Часто молодші підлітки «дивляться» в майбутнє, уявляючи себе вже дорослими. Створення образу власної дорослості та перебування в ньому – характерна особливість мрій у підлітковому віці. Вони стосуються зовнішнього вигляду, різних якостей, професії, відносин у дружбі та коханні. Загалом такі мрії – це пошук способу життя, який задовольняє нині й задовольнятиме в майбутньому, створення образу власної особистості як сукупності якостей, що приваблюють молодших підлітків в інших людей. Вони відтворюють в уяві різні варіанти, а загалом мріють про цікаве та змістовне життя, про суспільно корисну та творчу діяльність, про можливість виявити себе та заслужити визнання та повагу, про вірну дружбу та справжню любов. Прагнення втілити мрії в дійсність створює умови для самовиховання та самоосвіти, але може виявлятися й доволі специфічно.

Отже, молодші підлітки різними шляхами входять у дорослий світ і засвоюють його цінності. Розвиток дорослості може відбуватися однобічно або відразу в декількох напрямках, у різному темпі, різними способами: у практиці певним чином побудованих відносин через наслідування та пряме копіювання, через самовиховання та самоосвіту, засвоєння знань про дорослих та їхнє життя.

Усі ці процеси об'єктивно виконують однакову функцію: усередині кожного індивіда відбувається засвоєння тих чи тих норм, цінностей, суспільних вимог, способів поведінки зі світу дорослих і формування особистісних цінностей, які визначають цілі, напрям і зміст діяльності, критерії оцінювання й самооцінювання. У молодших підлітків починає формуватися певна система власних

цінностей. Це виявляється в тому, що різні заняття мають для них неоднаковий особистий сенс – від першої сходинки до нульової, а одне й те саме заняття має для різних підлітків неоднакове призначення. Наприклад, для одного мистецтво є засобом самовиховання, для іншого – засобом спілкування, а ще для іншого – відпочинком, розвагою.

Визначивши структуру вікових особливостей молодших підлітків, ми виокремили її компоненти узагальнювального характеру, пов'язані з видами діяльності, що притаманні цьому віку:

- інформаційний – пізнання життєвих явищ через музичні та художні образи;

- почуттєво-емоційний – розвиток почуттєво-емоційної сфери;

- комунікативний – безпосереднє ознайомлення індивіда з творами народного мистецтва, ознайомлення, опосередковане музикою.

Утворюючи в сукупності інтегративну властивість особистості, ці компоненти характеризують ступінь розвитку творчо-пізнавальної діяльності, спрямованої на розвиток свідомості особистості в контексті ознайомлення з народним мистецтвом.

Серед особливостей дитини важливе місце належить темпераменту. Фізіологічною основою темпераменту людини є його тип вищої нервової діяльності. І. Павлов виділив три основні властивості нервової системи – силу, рухливість, урівноваженість і чотири основні поєднання цих властивостей, тобто такі типи:

- сильний, неурівноважений, рухливий, «нестримний» (холерик);

- сильний, урівноважений, рухливий, «жвавий» (сангвінік);

- сильний, урівноважений, «спокійний», малорухливий (флегматик);

- «слабкий» тип (меланхолік). Ці темпераменти на практиці не завжди виявляються в «чистому» вигляді. Доволі часто – це змішані типи, однак із переважанням якогонебудь одного [3, с. 51–52].

Одним із педагогічних і дослідницьких завдань, що забезпечують оптимальний розвиток інтересу до музичного виконавства, музичної творчості на початковому етапі навчання, є визначення психотипу дитини. Якщо ж дивитися з погляду музикальності, то типу музикальності. Таких типів три:

- емоційно-активний (емоційно-образний);

- раціонально-конструктивний (раціональний);

- психічно-пасивний (репродуктивний).

Психотип дитини, її тип музикальності залежать від типу мислення або перебувають із ним у тісному взаємозв'язку,

взаємозалежності. З. Калмикова виділила три такі типи мислення:

- художній («художники»);
- інтелектуальний, розумовий («теоретики» або «мислителі»);
- практичний («практики»).

Можна говорити й про наявність четвертого, «усередненого» типу, але іноді його ототожнюють із третім [3, с.78-79].

Як показують дослідження дітей 10-12 років (це в основному тривалі спостереження з відповідними висновками), найбільш поширеним (54%) виявився «усереднений тип» – діти з майже однаковими ознаками трьох основних видів. На другому місці були «художники» (21,5%), у яких переважали такі особливості, як свіжість і безпосередність сприйняття, емоційна реакція на дії оточення, висока здатність до фантазування, недостатність логічності в діях. «Практиків» (14,5%) відрізняє насамперед велике вміння працювати руками, життєва кмітливість, самостійність, інтерес до прикладної сторони науки й узагалі до діяльності. «Теоретики» (10%) виявляють велику цікавість до причин явищ, схильність до аналізу, логіки, глибокого продумування, уміння формулювати висновки. Як твердять З. Калмикова, М. Борисова та ін., найчастіше трапляється в підлітків «середній тип» мислення, проте з переважанням якого-небудь із згаданих вище. З огляду на це, ми розглядаємо такі психотипи й типи мислення:

- емоційно-активний (емоційно-образний) із переважанням художнього типу мислення;
- раціонально-конструктивний (переважання інтелектуального типу мислення) і зрідка «усереднений» (зі зменшеним емоційним складником);
- психопасивний (репродуктивний), «усереднений» тип мислення або з невеликим переважанням практичного [3, с. 85–86].

Вияви інтересів індивідуальні. Бажання і прагнення діяти, як ми вже з'ясували, є початковою ланкою в прояві інтересу. Залежно від прагнень, інтереси людей різні: одні бачать радість переважно в матеріальних благах; інші – у зміні вражень; треті цінують любов; четверті шукають щастя у створенні затишної домівки, п'яті поповнюють свої знання тощо. Індивід може мати два, рідше три прагнення одночасно. Спрямованість діяльності людини залежить від того, який вид емоцій їй ближче.

На нашу думку, рівень розвитку інтересу до музичного виконавства (високий, середній, низький), а також сама успішність навчання залежать від психотипу й темпераменту дитини. Проте рівень розвитку інтересу не завжди визначає рівень успішності в навчанні: наприклад, у яскраво виражених «художників»

(емоційно-образний, активний психотип) рівень інтересу високий, а успішність досить низька (що, зазвичай, властиво холерику). Можливо, це зумовлено тим, що таким дітям бракує раціоналізму, зібраності, терпіння.

У педагогіці принцип індивідуального підходу пронизує всі ланки виховної і навчальної роботи з дітьми всіх вікових груп (В. Галузинський, Ю. Орлов, М. Фейгін та ін.). Його сутність полягає в тому, що загальні завдання виховання педагог виконує завдяки сугестивному впливу на кожну дитину, виходячи зі знань його психічних особливостей і умов життя. Індивідуальний підхід націлений насамперед на зміцнення позитивних якостей і усунення недоліків. Опора на позитивне повинна поєднуватися з чуйністю та розумною вимогливістю. Індивідуальний підхід вимагає від педагога великого терпіння. Необхідно завжди знаходити причину необхідності розвитку тих або інших індивідуальних особливостей дитини.

Яскрава індивідуальність – це швидкісні особливості індивідуальної психіки. Перший показник: швидкий темп рухів, швидкі реакції на зовнішні дії, швидка (але виразна) мова, частота відволікань під час монотонної роботи; другий показник характеризується легкістю і швидкістю пристосувань до ситуації, що змінилася, відсутністю труднощів у процесі переходу від одного виду діяльності до іншого, від одного способу розв'язку до нового. Показник першого плану свідчить про лабільність нервової системи; другого плану – про її рухливість.

Індивідуальний підхід розглядається нами в двох головних аспектах як:

- залежність від рівня розвитку тієї або тієї здібності, функції, властивості;
- якісна своєрідність здібностей, характер особистості. Саме неповторність кожної дитини, унікальність її досвіду, її внутрішнього світу – основа для того підходу, який називається індивідуальним.

Одна з основних принципів педагогічних вимог до індивідуального підходу полягає не в пристосуванні навчання до рівня підготовленості учня шляхом зниження об'єктивних вимог, а в систематичному, послідовному, цілеспрямованому піднесенні його пізнавального інтересу на більш високий рівень. За індивідуалізації навчання насамперед необхідно враховувати психічні якості учня.

Цілеспрямованість індивідуального навчання та виховання – це передусім доброзичливе ставлення до кожного учня. Глибоко вивчаючи дитину, педагог зобов'язаний знати і справедливо оцінювати позитивні й негативні сторони його особистості, його ставлення до музики, його виконавські наміри. Одні схильності педагог

заохочує і розвиває, інші поступово й тактовно змінює, спрямовуючи їх у нове русло, ще інші рішуче й наполегливо викорінює. Для розвитку індивідуального інтересу в процесі навчання гри на музичному інструменті необхідно рівномірно і цілеспрямовано розвивати й удосконалювати всі структурні компоненти інтересу. Оскільки індивідуальні заняття з освоєння музичного інструмента передбачають спілкування вчителя й учня «віч-на-віч», то в такому разі дуже важливими стають психологічна пристосованість, звикання й «притирання» педагога та учня. Чим швидше і якісніше здійснюється цей процес, тим більше шансів на утвердження стійкого музично-пізнавального інтересу. Проте це поки недостатньо висвітлюється в літературі з музичної педагогіки та психології.

Музична співтворчість учня і педагога (самого учня і педагога, а не навпаки!) починається зі сприйняття музики за допомогою музичного інструмента, з поступового введення дитини у світ музики. На нашу думку, головним завданням педагога є виховання потреби в спілкуванні з музикою, а лише потім – оволодіння виконавським мистецтвом. Інтерес до музичного виконавства необхідно розглядати як злиття двох видів інтересу – пізнавального та музичного, тобто як музично-пізнавальний інтерес. Велике значення для розвитку інтересу в молодших підлітків має сама специфіка такої діяльності, як музичне виконавство. Дидактична гра і фантазування

(імпровізація) на музичному інструменті є наймогутнішими чинниками в розвитку інтересу школярів до музичного виконавства. Керування музично-пізнавальним інтересом досягається за урахування індивідуально-психологічних (типологічних) особливостей дитини.

Висновки. Суттєву роль у розвитку інтересу до музичного виконавства в молодших підлітків відіграють не лише позитивні чинники, які необхідно розвивати, стимулювати (надання шансу на успіх у діяльності, підтримка, широке застосування дидактичних ігор, фантазування (імпровізація) на інструменті тощо), а й негативні. Саме вони перешкоджають розвитку інтересу (тривожність, психологічне ускладнення початкового розбору твору, такі особливості й риси характеру, як недостатня наполегливість, погані міжособистісні стосунки тощо) і їх у жодному разі не можна допускати, а навпаки, слід якнайшвидше позбавлятися. Розвиток інтересу молодших підлітків до музичного виконавства необхідно розглядати в основному з трьох позицій – неспішності, конкретності та яскравості.

Отже, переживання інтересу є переживанням сутності існування людини, її місця у світі. Оскільки інтерес пов'язаний з усім світом, то він є не споглядальним, а дієвим, активним, спрямованим на перевлаштування світу в цілях самої людини та суспільства. Вияв інтересу, так само, як вияв індивідуальності – це найістотніша, домінуюча риса особистості.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б. Г. Людина як предмет пізнання. Обрані психологічні праці в 2-х т. Т. 1. Київ: Педагогіка, 1998. 230 с.
2. Вундт В. Про душевні хвилювання. Київ: Знання України, 2003. 127 с.
3. Коваль О. Тематичний словник-довідник з психології та педагогіки: навчальний посібник. 2-ге вид. доповнене та перероблене. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 138 с.
4. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

Рецензент: д-р пед. наук, професор Сегеда Н.А.

Відомості про авторів:

Білецька Марина Валентинівна
violinchik@ukr.net

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

Сопіна Ярослава Вікторівна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

doi:

Матеріал надійшов до редакції 24. 05. 2019 р.
Прийнято до друку 25. 06.2019 р.

References

1. Ananyev, B. H. (1998). *Man as a subject of cognition. Selected psychological works in two volumes*. V.1. Kyiv: Pedahohika. [in Ukrainian]
2. Wundt, W. (2003). *On emotional excitement*. Kyiv: Znannia Ukrainy. [in Ukrainian]
3. Koval, O. (2013). *Thematic dictionary-reference book on psychology and pedagics: a study guide*. Ternopil: TNEU. [in Ukrainian]
4. Shynkaruk, V.I. (2002). *Philosophical Encyclopedic Dictionary*. Kyiv: Abris. [in Ukrainian]

Information about the authors:

Biletska Maryna Valentynivna
violinchik@ukr.net

Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhia region, 72312, Ukraine

Sopina Yaroslava Viktorivna

Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhia region, 72312, Ukraine

doi:

Received at the editorial office 24. 05. 2019.
Accepted for publishing 25. 06. 2019.